

Ivo Mišur

DEMOGRAFSKA KRETANJA ŽUPE VID KOD METKOVIĆA
(1891. – 1900.)

Demographics of Parish of Vid near Metković 1891-1900.

UDK: 338.482:314]27-774Vid"1891/1900"

2-555.5:27-774 Vid"1891/1800"

314.14:27-774Vid"1891/1900"

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Primljeno 6/2021.

429

Služba Božja 4121.

Sažetak

Cilj je rada analizirati demografska kretanja stanovništva Župe Vid krajem 19. stoljeća. Utvrdit će se razlike u stopi nataliteta i mortaliteta od 1869. do 1900. godine po desetljećima. Detaljnije će se analizirati posljednje desetljeće u kojem će se obraditi natalitet, mortalitet i nupcijalitet. Pokušat će se utvrditi kakav je utjecaj naglog razvitka obližnje luke Metković te vinske klauzule iz 1891. godine imao na demografska kretanja župe.

Ključne riječi: Župa Vid, dolina Neretve, demografija, demografska tranzicija.

UVOD

Vid je prigradsko naselje udaljeno pet kilometra sjeverno od Metkovića. Izgrađeno je na mjestu nekadašnjeg rimskoga grada Narone. Mjesto se nalazi se uz rijeku Norin, koja utječe u Neretvu. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine ima sedamsto devedeset šest žitelja. U Župi Vid nalazi se istoimeno naselje i Prud te danas nenaseljeni Dragovija, Podgreda i Ograđ. Mjesto Prud nalazi se na izvoru rijeke Norin, dva km sjeverozapadno od Vida. Župa s istočne i sjeverne strane graniči s Bosnom i Hercegovinom.

Stanovništvo župe doseljeno je iz susjedne Hercegovine nakon Velikog rata za oslobođenje (1683. – 1699.). Naselje je najprije bilo dijelom podjezerske župe, da bi 1720. godine bila osnovana Župa Vid koja je obuhvaćala široko područje sela Vid,

Dragovije, Nova Sela, Borovce, Rujnicu i Desne. Župnik je prebivao u Borovcima. Do nove podjele župe došlo je 1733. godine. Tada je makarski biskup Stjepan Blašković odijelio Vid, Dragoviju i Vrtar u jednu župu, a za ostala sela formirana je Župa Borovci. Unatoč administrativnoj podjeli Vidonjce je opsluživao župnik iz Borovaca. Tek se 1765. godine na Dragoviji trajno nastanio don Bariša Vitanović te se župa i *de facto* osamostalila. Naselje je dobilo ime po obližnjoj crkvi svetog Vida koja datira iz 14. stoljeća. Osim spomenute u mjestu se nalazi crkva Gospe Snježne (lokalno *Gospa Ledena*) koja se slavi 5. kolovoza i zaštitnica je mjesta. U obližnjem Prudu tradicionalno se slavi sveti Ivan Krstitelj 24. lipnja i sveti Leopold Bogdan Mandić 12. svibnja čija je proslava novijeg datuma. Župa je teritorijalna najmanja u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji¹.

Dolina Neretve od 1813. godine, nakon pobjede nad francuskom vojskom, postaje dijelom Habsburške Monarhije. Pokrajinom Dalmacijom upravljao je namjesnik sa Zemaljskom vladom². Cijelom su Dalmacijom tijekom cijelog 19. stoljeća harale zarazne bolesti (malarija, kolera, velike boginje itd.). Bolesti su u Vid prenošene iz susjedne Hercegovine u koju su donošene iz udaljenih krajeva Osmanskog Carstva³. Novom administrativnom podjelom Dalmacije 1868. Neretva je pripala političkom kotaru Makarska. Metković je 1855. godine postao upravno središte doline, zamijenivši Opuzen⁴, a tek 1880. samostalni kotar. Grad doživljava gospodarski procvat tek političkim ujedinjenjem sa svojim zaleđem. Austro-Ugarska je 1878. anketirala Bosnu i Hercegovinu. Iste godine počinje gradnja pruge Metković – Mostar koja je dovršena 1885⁵. Od 1881. do 1889. izvedeni su radovi na regulaciji toka Neretve koja postaje plovna do Metkovića, točnije do čeličnog mosta koji je dovršen 1895. godine⁶. Metkovačka riječna luka, zahvaljujući prometnoj povezanosti, doživljava procvat, te grad postaje gospodarsko i političko središte doline

---

¹ Povijest župe, Službene stranice Župe Vid, u: https://www.vid.hr/zupavid/povijest_zupe.htm, (pristupljeno 29. 10. 2020.).

² J. Sidak, *Hrvatski narodni preporod ilirski pokret*, Školska knjiga - Stvarnost, Zagreb, 1988., 92-93.

³ I. Smoljan, *Neretva*, Galerija „Stećak”, Zagreb - Klek, 1988., 101.

⁴ M. Vidović, *Župa Vidonje*, Crkva u svijetu, Split, 1994., 56.

⁵ I. Jurić, *Gospodarski razvoj luke i trgovišta Metković*, Matica hrvatska, Ploče, 2000., 96.

⁶ *Isto*, 77.

Neretve⁷. Poljoprivreda je bila glavna gospodarska grana u Dalmaciji tijekom 19. stoljeća. Pojavom bolesti luga u talijanskim vinogradima 1858. godine u Dalmaciji se masovno krče maslinici i sade vinogradi⁸. Dalmatinsko vinogradarstvo doživljava kolaps haranjem filoksere te vinskom klauzulom (1891.) kojom je država dopustila uvoz talijanskih vina. Ovo je imalo dalekosežne gospodarske i demografske posljedice za Dalmaciju⁹.

Cilj je rada istražiti u kojoj je fazi demografske tranzicije bilo stanovništvo Župe Vid krajem 19. stoljeća te kako je vinska klauzula iz 1891. godine te nagli razvitak Metkovića koji je udaljen samo pet kilometara od župe utjecala na kretanje stanovništva Župe Vid. Hipoteza glasi: vinska klauzula i razvoj Metkovića povećali su iseljavanje. Analizirat će se stopa nataliteta i mortaliteta dvaju desetljeća koja su prethodila predmetnom razdoblju. Također će se istražiti stopa nupcijaliteta kao bitan faktor demografskih kretanja u promatranom razdoblju. Istraživanje je provedeno na temelju mikrofilmova matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih Župe Vid u drugoj polovici 19. stoljeća. Podatci se odnose na sva naselja u župi koja osim Vida uključuju i Prud, Dragoviju, Ograđ, Podgrede i Crni Dolac. Podatci za naselje Prud su na popisima stanovništva 1881. 1891. i 1901. godine prikazani samostalno te su u ovom članku prilikom proračuna uzeti u obzir te pribrojani podacima za Vid.

1. VJENČANJA 1891. – 1900.

U posljednjem desetljeću 19. stoljeća u Župi Vid sklopljeno je sedamdeset pet brakova¹⁰. Prosječno je godišnje održavano 7,5 vjenčanja. Najviše se vjenčavalo 1895. godine kada je dvanaest parova odlučilo stupiti u brak. Minimum je ostvaren 1893. godine sa samo tri vjenčanja. Prosječni nupcijalitet za desetogodišnje razdoblje iznosi 10,15 ‰. Minimalni nupcijalitet bilježi se 1897. godine (8,88 ‰), dok je 1895. godine dosegnut maksimum

⁷ M. Vidović, *Župa Vidonje*, 61.

⁸ R. Kraljević, *Vinogradarski slom i demografski rasap južne Hrvatske u osvjet 20. stoljeća*, Književni krug, Split, 1994., 61.

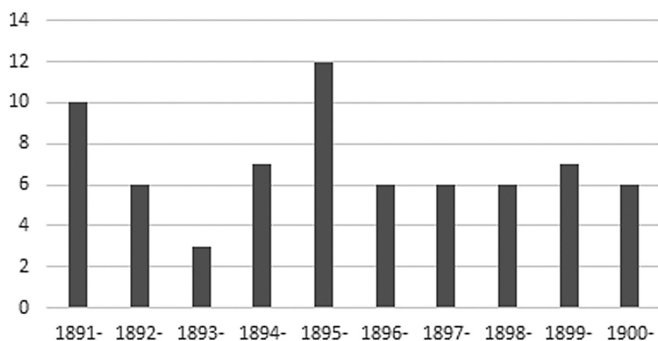
⁹ A. Suppan, *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj (1835-1918)*, Naprijed, Zagreb, 1999., 118.

¹⁰ U sačuvanim maticama nedostaje list br. 12 te na njemu pet vjenčanja od kojih su dva iz 1894., a tri iz 1893. godine. U radu su ova vjenčanja uvrštena u statistiku godišnjeg pregleda, ali u drugim analizama zbog nedostatka podataka nisu uvrštena.

18,60 %. U posljednjim godinama 19. stoljeća nupcijalitet se u Vidu stabilizira te iznosi oko 9 ‰¹¹. U promatranom periodu zabilježeno je trinaest dvostrukih i tri trostruka vjenčanja bračnih parova na isti dan.

Tablica 1: Godišnja distribucija vjenčanja u Župi Vid 1891. – 1900.

1890.	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.
5	10	6	3	7	12
1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	
6	6	6	7	6	

Slika 1. Godišnja distribucija vjenčanja u Župi Vid 1891. – 1900.

U Župi Vid najveći se broj vjenčanja dogodio u jesensko-zimskom razdoblju od listopada do veljače s iznimkom prosinca. Tada se vjenčalo 85,07 % stanovnika ove župe. Najveći broj vjenčanja zbivao se u studenom. Gotovo se trećina Vidonjaca i Vidonjki vjenčala tada ili 29,85 %. Prethodio je mjesec listopad kada se osam parova odlučilo na brak (10,45 %). U siječnju je u brak ušlo dvanaest mladenaca (17,91 %), a u veljači osamnaest (26,87 %). Riječ je o razdoblju mirovanja kada prestaju sezonski poljoprivredni radovi. Vjenčanja su održavana do blagdana svete Katarine Aleksandrijske (25. studenog)¹², kada je nastupalo vrijeme došašća, intenzivne pripreve za Božić. Tijekom prosinca

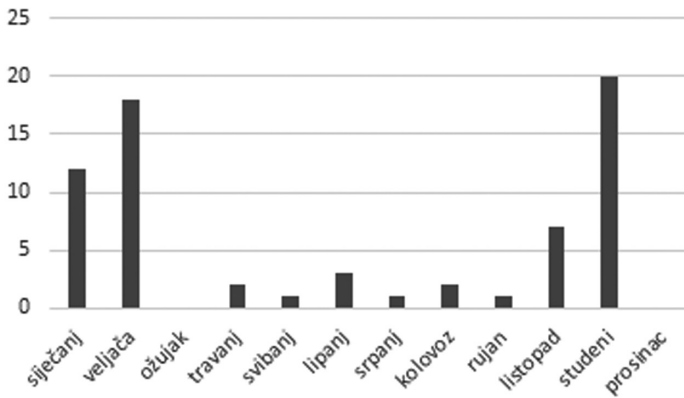
¹¹ Listovi iz matica za 1893. godinu nedostaju, ali prema sačuvanim podacima čini se da su bila samo tri vjenčanja.

¹² Izreka *Sveta Kata zatvara vrata* odnosi se upravo na ovu tradicionalnu restrikciju.

nije zabilježeno ni jedno vjenčanje. Početkom nove godine započinjalo se s održavanjem vjenčanja. Sezona sklapanja brakova trajala je do pepelnice, odnosno do početka korizme. Uskrs je najčešće slavljen u ožujku i travnju, što znači da je vrijeme korizme najčešće padalo u ožujku. Ovo je razlog što baš u ovome mjesecu nije zabilježeno ni jedno sklapanje braka u ovoj župi. Svadbe su još sporadično održavane od travnja do rujna.

Tablica 2: Mjesečna distribucija vjenčanja u Župi Vid 1891. – 1900.

siječanj	veljača	ožujak	travanj	svibanj	lipanj
12	18	0	2	1	3
17,91%	26,87%	0,00%	2,99%	1,49%	4,48%
srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studeni	prosinac
1	2	1	7	20	0
1,49%	2,99%	1,49%	10,45%	29,85%	0,00 %

Slika 2. Mjesečna distribucija vjenčanja u Župi Vid 1891. – 1900.

Prosječna dob muškaraca koji su u razdoblju 1891. – 1900. stupili u brak jest 29,4, a žena 26,2 godine. Izuzmu li se udovci i udovice, odnosno analiziraju li se godine stupanja u prvi brak, tada je prosjek nešto niži. Vidonjci su se ženili s prosječno navršenih 27 godina, a žene s 25,2.

Provedena analiza pokazuje višu sklonost stupanja u drugi brak kod muškaraca nego li kod žena. Razlog je ovomu ekonomske prirode. Druga žena bila je potrebna kao radna snaga u poljoprivrednim radovima ili za brigu o djeci. Trinaest obudovjelih

muškarac ponovno se vjenčalo. Od ukupnog broj ženika udovci čine 19,4 %. Kod žena je stopa stupanja u novi brak znatno manja. Samo su tri udovice u analiziranom period ponovno udane što je 4,48 % svih mladenki u promatranom periodu. Znakovito je da su od toga dvije udovice udane za udovce. Samo su tri muškarca (4,4 %) bila maloljetna prilikom sklapanja braka prema tadašnjim zakonima¹³. Maloljetno se udalo jedanaest žena što čini 16,4 % ukupnog broja mladenki. Razlika godina među bračnim supružnicima iznosi prosječno 3,5 godina. Maksimalna zabilježena razlika bila je sedamnaest godina. Muškarci su redovito stariji od žena. Samo u trinaest brakova, odnosno 19,4 % žene su bile starije od svojih muževa.

Prosječna razlika godina između obudovjelih muškaraca i njihovih drugih supruga jest 8,23 godine. U svim drugim brakovima osim jednog muškarci su stariji od žena. Dvije su udovice udane za starije udovce, jedino je jedna stupila u brak s dvanaest godina mlađim muškarcem kojemu je ovo prvi brak. Udovice su u vrijeme ulaska u drugi brak imale četrdeset jednu, četrdeset dvije i pedeset tri godine. Prosječna dob obudovjelih muškaraca pri sklapanju drugog braka iznosila je 39,5 godina. Najmlađi je imao dvadeset pet, a najstariji šezdeset četiri godine.

Nisu zabilježeni brakovi u srodstvu. Najčešći dan održavanja vjenčanja bila je subota. Egzogamija je u Župi Vid u promatranom period bila niska. Četiri Vidonjke udane su u susjednu Hercegovinu (Gabela, Mostar i Čalići)¹⁴, a samo se Manda Bebić iz Novih Sela udala za Ivana Taslaka u Vid.

2. ROĐENJA 1891. – 1900.

U Matičnoj knjizi rođenih upisano je tristo jedanaestero djece u desetogodišnjem razdoblju¹⁵. Rođena su sto šezdeset tri dječaka (52,4 %) i sto četrdeset osam djevojčica (47,6 %). Brojčana nadmoć muške novorođenčadi uobičajena je demografska značajka. Usporedi li se muška i ženska novorođenčad po mjeseci-

---

¹³ Osoba je postajala punoljetna kada je napunila dvadeset jednu godinu.

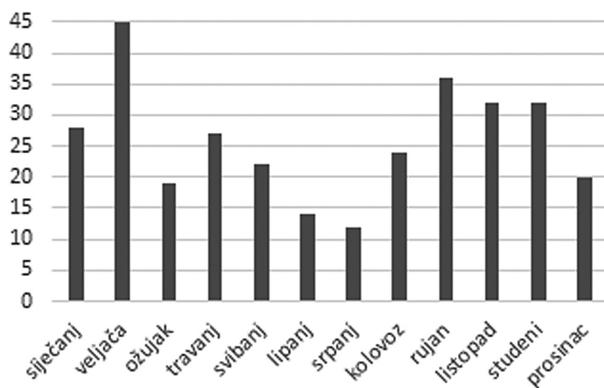
¹⁴ Ova su egzogamna vjenčanja upisana u maticama vjenčanih Župe Vid. Običaj je bio da se vjenčanje održava u župi iz koje je mladenka, stoga je pretpostavka da je ovo većina ovakvih brakova. Moguće je da je poneko vjenčanje održano u mjestu mladoženje o čemu bi se dokazi mogli pronaći u maticama drugih župa. Upravo zbog ove tradicije nije moguće utvrditi točan broj muškaraca koji su se oženili suprugama izvan svog mjesta prebivališta.

¹⁵ Nedostaje šest upisa rođenja s početka 1891. godine.

ma, vidljivo je da je tijekom ožujka rođeno znatno više djevojčica (14) nego dječaka (7). Tijekom travnja (18/11), svibnja (16/9) i studenog (21/13) znatno su brojčano nadmoćnija bila muška djeca. Nisu zabilježena djeca rođena izvan braka. Promatrali sezonska distribucija, vidi se nagli porast broj novorođenčadi početkom godine. Najviše djece rođeno je u veljači. U ovom mjesecu rodilo se 14,47 % djece. Tijekom ožujka slijedi pad koji s varijacijama traje sve do jeseni. U rujnu je rođeno 11,58 %, listopadu i studenom 10,29 %. Najmanje rođenja bilo je u srpnju kada je rođeno tek 3,86 % djece, a u lipnju 4,50 %. Mjesece rađanja, odnosno začeca određivao je tempo poljoprivrednih radova i vremenskih uvjeta. Djeca rođena u veljači začeta su u lipnju kada sezonski radovi počinju. Također, djeca rođena u listopadu i studenom začeta su u siječnju i veljači, tj. tijekom razdoblja mirovanja poljoprivrednih radova i najvećih vremenskih nepogoda kada su bračni parovi najviše vremena provodili u kući.

Tablica 3: Mjesečna distribucija rođenih u Župi Vid 1891. – 1900.

siječanj	veljača	ožujak	travanj	svibanj	lipanj
28	45	19	27	22	14
9,00%	14,47%	6,11%	8,68%	7,07%	4,50%
srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studen	prosinac
12	24	36	32	32	20
3,86%	7,72%	11,58%	10,29%	10,29%	6,43%

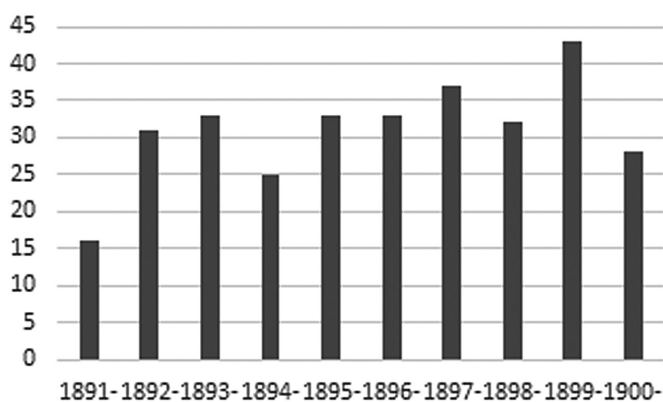

Slika 3. Mjesečna distribucija rođenih u Župi Vid 1891. – 1900.

Tijekom desetogodišnjeg razdoblja broj rođenih oscilira, s tendencijom kontinuiranog rasta. Devedesetih godina 19. stoljeća godina s najmanje rođenih bila je 1891. Tada je bilo šesnaestero novorođenčadi. Demografski je najplodnija bila 1899. godina kada ih je bilo čak četrdeset troje. U prosjeku se godišnje rađalo 31,2 djece.

Tablica 4: Godišnja distribucija rođenih u Župi Vid 1891. – 1900.

1890.	1891	1892.	1893.	1894.	1895.
23	16	31	33	25	33
1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	
33	37	32	43	28	

Slika 4. Godišnja distribucija rođenih u Župi Vid 1891. – 1900.

Stopa nataliteta u Župi Vid u razdoblju 1891. – 1895. bila je 38,24 ‰, a 1896. – 1900. visokih 44,80 ‰. Stopa nataliteta u pokrajini Dalmaciji u razdoblju 1891. – 1895. bila je 40,06 ‰, a 1896. – 1900. nešto niža (39,10 ‰) dok je na razini današnje Hrvatske prosjek bio 41,63 ‰ u prvoj polovici desetljeća i 40,34 ‰ u drugoj. Vid se kao i ostatak Dalmacije i Hrvatske nalazio u prvoj fazi demografske tranzicije kada je natalitet i dalje visok i doseže svoj maksimum od 40 ‰. Stopa rođenih u Župi Vid nadmašivala je pokrajinski i hrvatski prosjek. Vid je tako u posljednjem desetljeću 19. stoljeća imao stopu nataliteta 41,60 ‰.

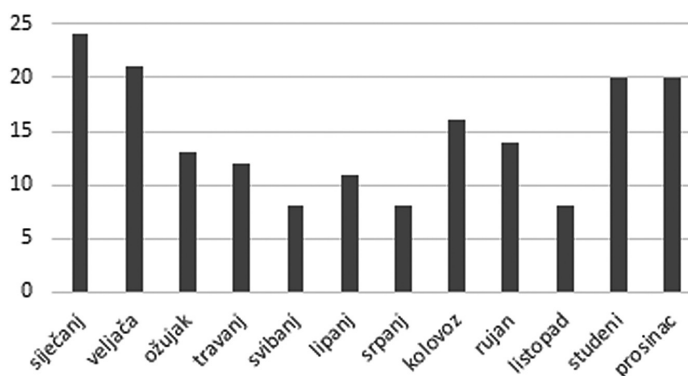
3. SMRTNOST 1891. – 1900.

U razdoblju od 1891. do 1900. godine umrlo je sto sedamdeset pet stanovnika Župe Vid koji su upisani u matične knjige. Od ukupnog broja njih osamdeset jedno ili 46,2 % jesu muškarci, a devedeset četiri ili 53,8 % jesu žene. Prosječna je dob svih umrlih 22,39 godina. Razlog je ovako niskom prosjeku visok udio djece. Umrlo je šezdeset troje djece mlađe od godinu dana što je 36 % svih smrti u župi. Smrti mlađih od četiri godine čini 47,43 % svih umrlih. Mlađi od petnaest godina činili su više od polovica umrlih (54,86 %). Radno aktivni kontingent od šesnaeste do četrdeset devete godine imao je udio od 23,43 % umrlih. Stariji od pedeset godina činili su 20,57 % svih smrti. Tek je šest župljana (3,59 %) umrlo s osamdeset i više godina. Maksimum su doživjele dvije žene s osamdeset sedam godina.

Najviše je umrlih tijekom zimskih mjeseci. Tako je u siječnju dosegnut maksimum od dvadeset četvero umrlih, odnosno 14,37 % svih smrti. Po dvadesetero osoba umrlo je tijekom studenog i prosinca što je 11,98 %.

Tablica 5: Mjesečna distribucija umrlih u Župi Vid 1891. – 1900.

siječanj	veljača	ožujak	travanj	svibanj	lipanj
24	21	13	12	8	11
14,37%	12,57%	7,78%	7,19%	4,79%	6,59%
srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studen	prosinac
8	16	14	8	20	20
4,79%	9,58%	8,38%	4,79%	11,98%	11,98%

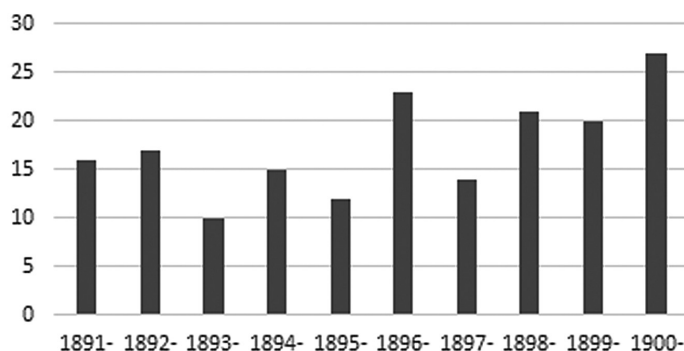

Slika 5. Mjesečna distribucija umrlih u Župi Vid 1891. – 1900.

Mortalitet u Vidu u prvoj polovici 1890-ih bio je 19,49, a drugoj 27,60 ‰. Stopa mortaliteta u pokrajini Dalmaciji u istim je periodima bila 25,10 ‰, odnosno 25,64 ‰. Mortalitet na razini Hrvatske u ciljanim razdobljima bio je 31,77 i 28,55 ‰¹⁶. U Vidu je mortalitet za cijelo desetljeće iznosio 25,25 ‰ što je dalmatinski prosjek. Dalmacija je tijekom 19. stoljeća imala nešto niži mortalitet od ostatka Hrvatske. Mortalitet je visok zbog izrazito smrtonosne 1900. godine kada je umrlo dvadeset sedam osoba. Prosječna dob muškaraca u trenutku smrti bila je 18,3 godine, a žena 25,9 godine. Godišnje je umiralo 17,5 osoba u Vidu.

Tablica 6: Godišnja distribucija umrlih u Župi Vid 1891. – 1900.

1891.	1892.	1893.	1894.	1895.
16	17	10	15	12
1896	1897.	1898.	1899.	1900.
23	14	21	20	27

Slika 6. Godišnja distribucija umrlih u Župi Vid 1891. – 1900.

Upisani uzroci smrti ne odgovaraju stvarnim uzrocima jer ih je konstatirao župnik ili poglavar sela koji nisu imali potrebnu medicinsku naobrazbu. U rubriku su upisivani simptomi bolesti. Tako je kod najvećeg broja umrlih (22,86 ‰), ustanovljena povišena tjelesna temperatura, vrućica, tj. *oganj* ili *ognjicu*. *Oganj/ognjica*, odnosno vrućica može biti posljedica malarije koja je harala u Neretvi tijekom 19. stoljeća. Pokatkad je uz oganj napisan i *kašalj* kao uzrok smrti.

¹⁶ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine*, Globus, Zagreb, 1987., 149.

Starost je drugi najčešći uzrok smrti od koje je umrlo 12,57 % stanovnika. Slabost je umorila 6,29 % župljana. Od prehlade je umrlo 9,14 % stanovnika. *Smrt naravska/naravna* uzrok je smrti kod djece i osoba starijih od šezdeset godina. Prema sve-mu sudeći, ovo je navođeno kao uzrok umiranja kada nije bilo vidljivih vanjskih simptoma bolesti, odnosno kada je uzrok bio nepoznat¹⁷. Od *bolesti naravske* u Župi Vid umrlo je 11,43 % pokojnika. *Krzamak*¹⁸ je harao 1896. godine od čega je umrlo sedmero župljana što je 30,4 % smrti te godine. Kao uzroci smrti u Matici umrlih u Župi Vid krajem 19. stoljeća navedeni su još: *grajnice, kašalj, pretiska, proljev, suha bolest, grlica, krovotok, srdobolja* (dizenetrija), *vodena bolest...* Zabilježeno je pet smrti utapanjem. Riječ je isključivo o maloljetnim osobama do osamnaest godina starosti. Zapisano je tek jedno samoubojstvo dvadesetšestogodišnjeg mladića.

Prirodni prirast od 1890. do 1900. godine iznosio je sto tri-deset devet. Međutim, na popisu stanovništva zabilježeno je šesto osamdeset šest stanovnika. Razlika između proračunskog broja stanovnika (733) i popisnog (686) iznosi četrdeset sedam koliko iznosi negativni migracijski saldo u Župi Vid. Ovaj podatak uklapa se u opću migracijsku sliku pokrajine jer je Dalmacija od srede 19. stoljeća emigracijsko područje¹⁹.

Tablica 7: Uzroci smrti u Župi Vid 1891. – 1900.

Vrućica	40	22,86%
Plućna bolest	6	3,43%
Starost	22	12,57%
Slabost	11	6,29%
Naravska	20	11,43%
Tišnja	3	1,71%
Dizenterija	2	1,14%
Krzamak	7	4,00%
Prehlada	16	9,14%
Ostalo	40	22,86%

¹⁷ M. Šunjić, *Uzroci smrti u župi Komin-Rogotin (1826-1874)*, u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 46, Dubrovnik, 2008., 322.

¹⁸ *Krzamak* je narodni naziv za zaraznu bolest morbilli. Ovo je virusna bolest koja uzrokuje osip. Pripada porodici *Paramyxoviridae*. Bolest se prenosi kapljičnim putem, najčešće u direktnom kontaktu s bolesnikom.

¹⁹ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine*, 180.

4. PRIRODNO KRETANJE STANOVNIŠTVA U ŽUPI VID KRAJEM 19. STOLJEĆA

Župa Vid u popisima je stanovništva od 1857. godine zabilježila kontinuiran rast stanovništva, sve do 1961. godine izuzev razdoblja 1869. – 1880. U ovom su radu radi usporedbe analizirane stope nataliteta i mortaliteta u dva desetljeća koja su prethodila predmetnom razdoblju (1891. – 1900.). Tako je sedamdesetih godina 19. stoljeća (1871. – 1880.) rođeno dvjesto osoba, dok ih je umrlo sto pedeset devet. Prirodni prirast iznosio je 41. Stopa mortaliteta za predmetno desetljeće bila je 26,20 ‰, a nataliteta 33,11 ‰. Usporedi li se dalmatinski prosjek, vidljivo je da su stope nataliteta i mortaliteta niže u Vidu. Za razliku od nataliteta gdje je razlika tek nekoliko poena, kod mortaliteta je značajnija razlika²⁰. Negativni migracijski saldo iznosio je –70 osoba.

U periodu od 1881. do 1890. godine u Vidu je umrlo sto trideset petero ljudi, a rodilo se dvjesto četrdeset jedno. Demografski prirast iznosio je sto šest osoba. U promatranom desetljeću zabilježen je mortalitet od 21,20 ‰, a natalitet 38,17 ‰. U usporedbi s dalmatinskim prosjekom natalitet Vida je približno jednak pokrajinskom prosjeku, dok je mortalitet nešto niži. U usporedbi s dalmatinskim prosjekom natalitet Vida nešto je viši, dok je mortalitet približno jednak pokrajinskom prosjeku²¹.

Usporedi li se broj umrlih, stopa je mortaliteta u Župi Vid kroz tri desetljeća zamjetna blaga oscilacija između 22 i 26 ‰. Natalitet je pak kontinuirano rastao s 33,11 ‰ tijekom sedamdesetih na 38,17 ‰ osamdesetih godina te na visokih 41,60 ‰ devedesetih godina 19. stoljeća. Od 1869. do 1880. godine bilježi se negativni prirodni prirast s 551 na 566 (2,7 ‰). Pozitivan prirast bio je u sljedećem desetljeću kada je broj žitelja porastao s 562 na 697, odnosno 23,14 ‰. U posljednjem desetljeću 19. stoljeća stanovništvo je naraslo s 698 na 820 žitelja (prirast od 18,65 ‰). Prirodnim prirastom broj stanovnika od 1869. do 1900. godine porastao je za 287 stanovnika dok je stvarni prirast prema popisu stanovništva iznosio 276. Razlika od 11 žitelja negativan je migracijski saldo, odnosno odseljeno stanovništvo u

---

²⁰ Prosječni dalmatinski natalitet iznosio je tijekom 1870-ih 35,61 u prvih, 36,50 u posljednjih pet godina. Mortalitet je u istim razdobljima iznosio 27,39 i 31,02. J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine*, 180.

²¹ Dalmatinski prosjek nataliteta tijekom 1880-ih bio je u prvoj polovini desetljeća 38,49, a u drugoj 38,26. Dok je mortalitet iznosio 23,86, odnosno 26,89. J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine*, 180.

tridesetogodišnjem razdoblju. Od 1869. do 1900. godine iz Vida se iselila gotovo četvrtina njegovih stanovnika (23,03 %). Mahom je riječ o mlađim osobama čime se stvorila „demografska rupa”. Usporedi li se kretanje stanovništva sa susjednim mjestima u dolini Neretve, zamjetno je da Župa Vid ima nešto drukčija demografska kretanja. U nedalekim Desnama sedamdesetih godina 19. stoljeća prosječna stopa nataliteta iznosila je 33,03, a mortaliteta 30,96²². U usporedbi s Vidom, natalitet je na približno istoj razini dok je mortalitet u Desnama značajno veći i nije pao ispod 30 ‰ pa se može reći da stanovništvo Desna tada još nije zahvaćeno demografskom tranzicijom. Razlike su još izraženije u Opuzenu u istom period. Zabilježena je stopa nataliteta 41,03 ‰, a mortaliteta 38,31 ‰²³. U Župi Vid bilježi se niža stopa nataliteta i mortaliteta od dviju neretvanskih župa od 1869. do 1880. godine.

Tablica 8: Kretanje stanovništva u Župi Vid 1871. – 1880.

	Smrti	Rođe- nje	Prirodni prirast	Broj stanov- nika	Stopa morta- liteta	Stopa nata- liteta
1869.				551		
1870.	14	24	10	561	24,96	42,78
1871.	4	22	18	579	6,91	38,00
1872.	12	27	15	594	20,20	45,45
1873.	5	19	14	608	8,22	31,25
1874.	7	13	6	614	11,40	21,17
1875.	12	19	7	621	19,32	30,60
1876.	24	22	-2	619	38,77	35,54
1877.	28	15	-13	606	46,20	24,75
1878.	20	20	0	606	33,00	33,00
1879.	20	18	-2	604	33,11	29,80
1880.	27	25	-2	532	50,75	46,99
Proračun 1871-1880.	159	200	41		26,20	33,11

Napomena: Podatci za 1869. i 1879. godinu služe samo za proračun idućih godina i nisu uzeti u opći desetljetni proračun

²² I. Bego-Matijević - Žarko Dugandžić - Anđelko Akrap, Tranzicija mortaliteta: stanovništvo Desne na Neretvi (1870-1880), u: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 47 (2009.), 204.

²³ Ž. Dugandžić, Na pragu demografske tranzicije: Stanovništvo župe Opuzen (1870. – 1880.), u: *Mostariensia*, 19 (2015.), 98.

Tablica 9: Kretanje stanovništva u Župi Vid 1881. – 1890.

	Smrti	Rođe- nje	Prirodni prirast	Broj stanov- nika	Stopa morta- liteta	Stopa natali- teta
1881.	9	17	8	540	16,67	31,48
1882.	10	23	13	553	18,08	41,59
1883.	12	28	16	569	21,09	49,21
1884.	7	29	22	591	11,84	49,07
1885.	13	24	11	602	21,59	39,87
1886.	21	26	5	607	34,60	42,83
1887.	15	21	6	613	24,47	34,26
1888.	12	29	17	630	19,05	46,03
1889.	17	21	4	634	26,81	33,12
1890.	19	23	4	594	31,99	38,72
Proračun 1881-1890.	135	241	106		22,62	40,62

Tablica 10: Kretanje stanovništva u Župi Vid 1890. – 1900.

	Smr- ti	Rođe- nje	Pri- rodni pri- rast	Broj sta- nov- nika	Stopa morta- liteta	Stopa natali- teta	Stopa prirod- nog pri- rasta
1890.	19	23	4	594	27.26	33.00	5.74
1891.	16	16	0	598	22.82	22.82	0.00
1892.	17	31	14	598	24.25	44.22	19.97
1893.	10	33	23	612	13.99	46.15	32.17
1894.	15	25	10	635	20.33	33.88	13.55
1895.	12	33	21	645	16.04	44.12	28.07
1896.	23	33	10	666	29.91	42.91	13.00
1897.	14	37	23	676	17.97	47.50	29.53
1898.	21	32	11	699	26.18	39.90	13.72
1899.	20	43	23	710	24.60	52.89	28.29
1900.	27	28	1	686	39.36	40.82	1.46
Proračun 1891-1900	194	334	140	733	21.79	41.60	17.98

U Vidu je u zadnjem desetljeću 19. stoljeća udio djece među umrlima dosta visok (mlađi od četiri godine čine gotovo polovicu). Visoka dječja smrtnost karakteristika je dalmatinske i hrvatske demografije promatranog perioda.

Tablica 11: Distribucija umrlih s obzirom na dob

Dob	Broj umrlih	Udio
0 – 1	63	36,00 %
0 – 4	83	47,43 %
0 – 15	96	54,86 %
16 – 49	41	23,43 %
50 i više	36	20,57 %
60 i više	27	15,43 %
70 i više	13	7,43 %
80 i više	6	3,43 %

ZAKLJUČAK

Broj stanovnika u Župi Vid od 1857. godine kontinuirano je rastao sve do druge polovice 20. stoljeća, izuzev razdoblja 1869. – 1880. U Vidu je tijekom tranzicije tekao nešto drukčiji nego u ostatku Dalmacije. Proces demografske tranzicije u velikom dijelu Dalmacije započet je 1880. godine tranzicijom mortaliteta. Tada počinje rana pod-etapa demografske tranzicije koja je među stanovništvom Župe Vid krenula ranije. Župa je tijekom 1870-ih godina imala nižu stopu nataliteta i mortaliteta od susjednih neretvanskih župa, ali i dalmatinskog prosjeka. Analizom demografskog kretanje stanovništva Župe Vid od 1869. do 1900. godine utvrđeno je da je mortalitet u Župi Vid ostao nizak, ali je natalitet iznimno porastao. U posljednjem desetljeću 19. stoljeća mortalitet u Župi Vid iznosio je 21,79 ‰, a natalitet 41,60 ‰. Visoka stopa nataliteta omogućila je značajan prirast stanovništva. U načinu tranzicije mortaliteta (najprije produljenje životnog vijeka, pa smanjenjem smrtnosti dojenčadi) Župa Vid pratila je dalmatinsku demografsku situaciju. Negativan migracijski saldo je neznatan te nije imao veliki utjecaj na broj stanovnika. Udio smrtnosti djece, međutim, ostao je visok kao u ostatku Dalmacije.

Unatoč političko-gospodarskim promjenama koje su zahvatile dolinu Neretve (vinska klauzula i nagli razvoj Metkovića)

obližnja Župa Vid nije zabilježila značajno povećanje emigracije stanovništva od 1891. do 1900. godine u usporedbi s prethodnim desetljećima. Očito je propast najrasprostranjenije gospodarske grane u Dalmaciji došla nakon 1900. godine.

DEMOGRAPHICS OF PARISH OF VID NEAR METKOVIĆ 1891-1900.

Summary

444

The analysis of the demographics of the population of the parish of Vid from 1891 to 1900 showed that mortality of population remained as low as in previous decades, but the birth rate increased dramatically. The child mortality rate, however, remained as high as in the rest of Dalmatia. However high birth rate caused significant growth of population. The inactive migration balance slowed down population growth. Despite the infamous wine clause (1891.) and the development of Metković, the nearby parish of Vid did not record a significant increase in population emigration from 1891 to 1900 compared to previous decades. Apparently, the collapse of the most widespread economic branch in Dalmatia came after 1900. The end of the 19th century in the parish of Vid seems to be the last decade of relative economic prosperity which enabled the growth of birth rates to the biological limits of the population.

Key words: demographics, Neretva valley, Vid, Metković, demographic transition